

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: TÜRKÇE BİLİM FELSEFESİ ÇALIŞMALARINDA YENİ BİR DÖNEMİN BAŞLANGICI: ÇAĞDAŞ BİLİM FELSEFESİ SERİSİ	15
YAPAY ZEKÂ FELSEFESİ: DİSİPLİNLERARASI BİR DEĞERLENDİRME	21
ZEKİYE GÖZ	
YAPAY ZEKÂNIN İZİNDE: TARİHSEL GELİŞİM VE GÜNÜMÜZ TARTIŞMALARI	25
ABDURRAZAK GÜLTEKİN	
YAPAY GENEL ZEKÂ: NEDİR, NE DEĞİLDİR, NE OLABİLİR, MÜMKÜN MÜ?	59
YUNUS ŞAHİN	
YAPAY ZEKÂ VE BİLİNÇ.....	107
SILA ÖZDEMİR GÜLİANİ	
YAPAY ZEKÂ SİSTEMLERİNDE AKIL YÜRÜTME	137
ZEYNEP KABADERE	
YAPAY ZEKÂDA SEMBOLİK VE SEMBOLİK OLMAYAN AYRIMI ÜZERİNE	173
İBRAHİM ETHEM DEVECİ	
DİL ANLAMA MODELLERİ	237
TOLGAHAN TOY	
BÜYÜK DİL MODELLERİ: ANLAM VE YARATICILIK	271
ZEKİYE GÖZ	

FEMİNİST YAPAY ZEKÂ: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	305
HAMİT FURKAN ELMALI	

DENEYİM VE HUKUK PERSPEKTİFİNDEN “ALGORİTMİK ADALET” KAVRAMINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM	361
EMRE ŞİMŞEK	

YAPAY ZEKÂ VE ETİK	407
MEHTAP DOĞAN	

SÖZLÜK	445
DİZİN.....	465

YAPAY ZEKÂ FELSEFESİ

ZEKİYE GÖZ

Giriş

Bu kitap, bilimsel düşüncenin çağdaş problemlerini felsefi bir zeminde ele almayı amaçlayan **Çağdaş Bilim Felsefesi Serisi** kapsamında yayımlanan kitaplardan biridir. Seri, yalnızca geleneksel bilim dallarını değil, aynı zamanda farklı disiplinler arasında köprüler kurarak güncel meseleleri de felsefi bakış açılarıyla değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda elinizdeki kitap, yapay zekânın felsefi boyutlarını disiplinlerarası bir bakışla ele alan özgün bir akademik çalışmadır.

Yapay zekâ, yalnızca teknik bir gelişim alanı olmanın çok ötesine geçmiş, çağdaş düşüncenin merkezinde yer alan felsefi, etik, politik ve kültürel soruları da gündeme taşımıştır. Günümüzde yapay zekânın ne olduğu, neye dönüşebileceği ve neye dönüşmemesi gerektiği gibi sorular artık yalnızca mühendislik ya da bilgisayar bilimi bağlamında değil; bilinç, akıl yürütme, anlam, değer ve adalet gibi temel kavramlar çerçevesinde tartışılmaktadır.

Hem dünya hem de Türkiye felsefe literatüründe yapay zekâyâ yönelik çalışmalar çoğunlukla etik ve bilinç ekseninde yoğunlaşmaktadır. Elbette bu tartışmalar son derece önemli ve gereklidir. Bununla birlikte dil, mantık, hukuk ve sanat gibi alanlarda da azınlıkta olmakla beraber dikkat çekici ve derinlikli çalışmalar yapılmaktadır. Bu kitap, tam da bu

çeşitliliği göz önünde bulundurarak yalnızca bilinç ve etik odaklı tartışmalarla yetinmemekte; yapay zekâ ile kesişen güncel yaklaşımları da dahil ederek hem Türkiye’de hem de uluslararası literatürde eksik kalan çok boyutlu ve kapsamlı bir felsefi değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda kitap, **“Yapay Zekâ Felsefesi”** başlığı altında söz konusu çok katmanlı tartışmalara disiplinlerarası bir perspektiften yer vermektedir.

Bu doğrultuda hazırlanan elinizdeki kitabın ilk yazısını Abdurrazak Gültekin’in “Yapay Zekânın İzinde: Tarihsel Gelişim ve Günümüz Tartışmaları” adlı çalışma oluşturuyor. Gültekin’in çalışması, yapay zekanın tarihsel gelişimini ve halihazırdaki durumunu aktarıyor. Bu bölüm diğer bölümlere açılan bir kapı olarak ele alınmakta ve kalan bölümlere alan açmaktadır.

Yunus Şahin’in “Yapay Genel Zekâ: Nedir, Ne Değildir, Ne Olabilir, Mümkün Mü?” başlıklı çalışması kitabın ikinci yazısını oluşturuyor. Bu çalışmada Şahin, Yapay Genel Zekâ kavramının ne olduğu ne olabileceği ve mümkün olup olmadığını felsefi bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

Sıla Özdemir Giuliani’nin “Yapay Zekâ ve Bilinç” başlıklı çalışması kitabın üçüncü yazısını oluşturuyor. Bu çalışmada Giuliani, yapay zekâ ve bilinç ilişkisini, bu alandaki teorik yaklaşımlar arasında tartışma zemini kurarak ele almaktadır.

Zeynep Kabadere’nin “Yapay Zekâ Sistemlerinde Akıl Yürütme” başlıklı çalışması kitabın dördüncü yazısını oluşturuyor. Bu çalışmada Kabadere, yapay zekâ sistemlerinde akıl yürütme konusunu ele alırken bu sistemlerin gündelik akıl yürütme biçimlerinde ciddi manada eksiklikler olduğunu vurgulamaktadır.

İbrahim Ethem Deveci’nin “Yapay Zekâda Sembolik ve Sembolik Olmayan Ayrımı Üzerine” başlıklı çalışması

kitabın beşinci yazısını oluşturuyor. Bu çalışmada Deveci, yapay zekâ sistemlerinin teorik altyapısının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla sembolik ve sembolik olmayan yapay zekâ yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.

Tolgahan Toy'un "Dil Anlama Modelleri" başlıklı çalışması kitabın altıncı yazısını oluşturuyor. Bu çalışmada Toy, dil ve dil anlama modellerini merkeze alarak Frege, Chomsky ve Wittgenstein gibi düşünürlerin fikirlerine yer vermektedir.

Editör olarak yer aldığım bu projede "Büyük Dil Modelleri: Anlam ve Yaratıcılık" başlıklı çalışmam ile katkı sağladım ve bu çalışma kitabın yedinci yazısını oluşturuyor. Bu çalışmamda büyük dil modelleri, anlam üretimi ve yaratıcı edimler bağlamında yapay zekâyı inceleyen bir bölümle katkı sağlıyorum. Ayrıca bu bölümde, deterministik yapıdaki sistemlerin yaratıcı olup olamayacağı sorusu etrafında kişisel değerlendirmelerime yer vermekteyim.

Hamit Furkan Elmalı'nın "Feminist Yapay Zekâ: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Perspektifinden Bir Değerlendirme" başlıklı çalışması kitabın sekizinci yazısını oluşturuyor. Bu çalışmada Elmalı, feminist yapay zekâ yaklaşımlarını toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde ele alarak güncel ve önemli bir tartışmaya katkı sunmaktadır.

Emre Şimşek'in "Deneyim ve Hukuk Perspektifinden "Algoritmik Adalet" Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım" başlıklı çalışması kitabın dokuzuncu yazısını oluşturuyor. Bu çalışmada Şimşek, yapay zekânın hukuk alanındaki yansımalarını "algoritmik adalet" kavramı üzerinden deneyim ile ilişkilendirerek ortaya koymaktadır.

Ve son bölümde Mehtap Doğan "Yapay Zekâ ve Etik" başlıklı çalışması ile katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada Doğan, yapay zekâ ve etik ilişkisini güncel tartışmalar ışığında ele

alarak mahremiyet, güvenlik, toplumsal fayda, sorumluluk gibi temel kavramları tartışmaya açık hale getirmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, farklı disiplinlerden araştırmacı ve akademisyenleri bir araya getirerek, yapay zekâyâ dair felsefi soruları yalnızca soyut düzeyde değil, bazı alanlarda yer alan somut toplumsal etkileriyle birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece hem alanın uzmanlarına hem de konuya ilgi duyan okuyuculara eleştirel bir düşünme için verimli bir zemin sunmaktadır.

Editör olarak içinde bulunmaktan büyük bir memnuniyet ve keyif duyduğum bu projede katkı sunan tüm yazarlarımıza teşekkür ederim. Bu kitabın, yapay zekâ çalışmalarına felsefi bir derinlik kazandırmasını ve yeni tartışmalara kapı aralmasını temenni ederim.

Ağustos 2025

YAPAY ZEKÂNIN İZİNDE: TARİHSEL GELİŞİM VE GÜNÜMÜZ TARTIŞMALARI

ABDURRAZAK GÜLTEKİN

Giriş

Yapay zekâ (YZ) günümüz bilim ve teknoloji dünyasında merkezî bir rol üstlenerek disiplinlerarası bir nitelik kazanmıştır. Bu alandaki gelişmeler yalnızca insan ve hayvan zekâsına dair geleneksel kabulleri sorgulamakla kalmamış aynı zamanda bu kavramların gelecekte alabileceği biçimler üzerine teorik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Teknoloji genellikle insandan bağımsız, soğuk bir bilimsel uğraş olarak görülse de YZ araştırmaları insanla makine arasında uyumlu bir etkileşim kurulabileceği fikrini güçlendirmektedir. Başlangıçta “Makineler düşünebilir mi?” gibi temel bir soruyla sınırlı olan bu alan zamanla insan zekâsını taklit edebilen ve insana özgü bilişsel yeteneklere sahip sistemler geliştirme amacına evrilmiştir. Bu süreç felsefi açıdan pek çok tartışmayı beraberinde getirir de pratik anlamda önemli ilerlemelerin kaydedilmesine vesile olmuştur. Teorik düzlemde zihin, bilinç ve akıl gibi kavramlarla ilişkilendirilen YZ uygulamada ise etik sorumluluklar, hukuki düzenlemeler ve varlık statüsü gibi karmaşık meselelerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma YZ’nın geçirdiği evreleri ana hatlarıyla ortaya koymayı ve mevcut felsefi problemler ışığında onun geldiği aşamayı değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu

kapsamda yapay zekânın tanımı, tarihsel seyri ve bilgisayar bilimleriyle olan bağı irdelenecek ve gelecekte olası durumlar ele alınacaktır. Söz konusu yapay zekâ disiplinler arası bir konu haline gelmiştir. Biz burada yapay zekânın bilinç, zihin ve etik tartışmalarla birlikte felsefi literatürü katkı sunması açısından sosyal ve hukuki açıdan da ele alacağız.

YZ çalışmaları salt bilişsel yeteneklerin taklidiyle sınırlı kalmayıp daha geniş bir perspektifle yapay zihin oluşumunu hedefleyen disiplinlerarası bir sahadır. Bu bağlamda alandaki bilimsel çabalar genellikle yapay bilinç ve zihin kavramları ekseninde şekillenmektedir. En temel ifadeyle yapay zekâ insan zihninin karakteristik özellikleri olan mantıksal çıkarım yapma, verilerden anlam üretme, soyutlama yetisi ve deneyimlerden öğrenme gibi karmaşık bilişsel fonksiyonların bilgisayar sistemleri veya robotik mekanizmalar tarafından gerçekleştirilebilme kapasitesi olarak tanımlanabilir (Nabiyev, 2016). Ancak bu tanım alanın çok boyutlu doğası nedeniyle farklı uzmanlar tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Örneğin Slage YZ'yı sezgisel programlama tekniklerine dayalı bir metodoloji olarak ele alırken Tesler bu teknolojiyi "henüz gerçekleştirilememiş olan" şeklinde tanımlamaktadır. Axe ise YZ'yı akıllı algoritmalar geliştirmeyi amaçlayan bilimsel bir disiplin olarak görmektedir. Genesereth ve Nilsson'a göreyse yapay zekâ doğadaki akıllı davranışları yapay sistemlerde yeniden üretmeyi hedefleyen bir araştırma alanıdır (Nabiyev, 2016). Bu yaklaşımların ortak noktası insana özgü zihinsel süreçlerin makineler tarafından taklit edilebilmesi ve hatta aşılabilmesi yönündeki temel arayıştır.

YZ'nın ilk dönemlerinde bu alanın öncü isimlerinden Simon ve Newell teknolojinin geleceğine dair son derece umutlu tahminlerde bulunmuşlardır. Özellikle Simon (1958) bilgisayar biliminin henüz emekleme aşamasında olduğu bir dönemde